

B. STENGE CSABA:

Kóta József bányamérnök katonai karrierje

Bevezető

A modern, tudományos alapokon nyugvó robbantástechnika legnagyobb, nemzetközi hírű magyar szakteknitélye volt Kóta József. Az alábbi tanulmány életének első felével, korai, csak nagyon korlátozottan ismert, illetve ismeretlen katonai pályafutásával foglalkozik.

Előjáróban azonban mindenképpen érdemes Kóta József későbbi tudományos munkásságát is összefoglalni néhány mondatban.

Kóta József mérnökként 1946-ban került Tatabányára, a IX-es aknaüzembe és a negyvenes évek végétől élete végéig folyamatosan itt is maradt és itt dolgozott. Tevékenységének zöme a bányászok munkájának könnyebbé és biztonságosabbá tételével volt kapcsolatos. Nevéhez kötődik a Davy rendszerű biztonsági lámpa továbbfejlesztése, több robbantási szabadalom és a homokpuska¹ kifejlesztése, valamint rakodóberendezések létrehozása is. Ezek közül a homokpuska és a millszekundos robbantás² tette igazán ismertté és elismertté.

Ennek a rendkívül intelligens és nagyon tevékeny mérnöknek kimagasló pályafutása során összesen kilenc bejegyzett és elfogadott szabadalma volt:

1. Davy-féle biztonsági lámpa továbbfejlesztése (1948),
2. Davy-rendszerű biztonsági lámpa új típusa (1950),
3. Eljárás és készülék robbantásoknál a repesztő lyukba elhelyezett robbanótöltet fojtására (1950),
4. Millszekundos robbantás földalatti bányákban (1951),
5. Eljárás nitroglicerinnel megkötésére por alakú robbanóanyagokban (1951),
6. Eljárás sújtólégrobbanás veszélyének kitett bányákban való robbantásra (1955),

¹ A homokpuska örvénylő mozgású sűrített levegővel viszi a fojtásanyagként használt homokot a robbantáshoz fűrt repesztő lyukba. A homokpuska főbb előnyei: a tökéletes lefojtás miatt a füstképződés csökkentése és a robbantások hatásának növelése, a kifúvó robbantólyukak minimumra redukálása, az esetlegesen állva maradt robbantólyukak könnyű és biztonságos ártalmatlanná tétele.

² A millszekundos robbantás ezredmásodperces időzítésű robbantást jelent. Ennek során a robbanások mintegy 20-50 ezredmásodperc időközzel követik egymást, a kőzetrengek így egymásba olvadnak és elnyújtott, vibrációs hatást keltenek. Így a robbantások nagyobb hatásfokúak, ezen módszer segítségével több szén lehet lerobbantani. A millszekundos robbantással 1945 körül külföldön külszíni kőbányákban elkezdtek már kísérletezni, ennek földalatti alkalmazása azonban Kóta Józsefhez köthető.

7. Kissúlyú rakodószerkezet darabos anyagokhoz, például darabos szénhez, stb. (1958),

8. Vonzólóláncos szállító berendezés, különleges önrakodáshoz (1964),

9. Robbantóeljárás, különösen építmények lebontásához (1978).³

Tevékenységét mindig kellőképpen el is ismerte az aktuális vezetés, hiszen 1951-ben már, mint a Bányabiztonsági és Robbantástechnikai Kutatóintézet igazgatóját – melyet ekkortól 15 évig, nyugdíjazásáig vezetett – a Kossuth-díj arany fokozatával tüntették ki a késleltetett bányászati robbantás (a millszekundos robbantás) elméletének kidolgozásáért és gyakorlati kikísérletezéséért.⁴ Négy évvel később, 1955-ben a Munka Érdemrend arany fokozatával ismerték el munkásságát. Közben, kutatói tevékenységének eredményeként 1952. december 31-én a műszaki tudományok kandidátusa lett, majd 1960. október 7-én egyetemi doktor.⁵

Kóta Józsefet 1979. február 23-án bekövetkezett halála után a Tatabánya újtelepi temetőben egy a város által adományozott díszsírhelyen temették el, 1997 óta pedig – a Tatabányai Bányász Hagyományokért Alapítvány kezdeményezésére – egy utca is a nevét viseli a városban (az 1-es főút körforgalma és a Táncsics Mihály út közötti bekötőút).⁶

Az út azonban, mely Kóta József tudományos pályafutásának kiteljesedéséhez vezetett hosszú volt és sok nehézséggel teli. Kóta József életének első felét megvizsgálva egy rendkívül küzdelmes sorsú ember pályája bontakozik ki az érdeklődő előtt.

Ifjúkor és a főiskolai évek

Kóta József 1906. július 26-án született Pozsonyban, vasutas (állomás felügyelő) édesapja, Kóta Lajos és Kóji Irma gyermekeként. A család azonban csak rövid időt töltött Pozsonyban az édesapa szolgálata miatt, nem sokkal később visszaköltöztek Nagyváradra, ahol Kóta József is felnőtt. 12 éves korában, 1918 végén elvesztette édesanyját, akit az országon végigsöprő spanyolnátha járvány vitt el, így nyolc testvérével együtt félárván maradt. A család helyzetét az is súlyosbította, hogy Nagyvárad Romániához került a trianoni békeszerződés következtében. Kóta József a reáliskola alsó négy osztályát Nagyváradon végezte, 1916-20 között, ezt követően – mivel a románok akadályokat gördítettek továbbtanulása elé – bórkereskedő inasnak állt. A továbbtanulni vágyó ifjú két évig inaskodott, majd 1923-ban, 17 éves korában egy barátjával együtt Budapestre szökött a román katonai behívó elől. Itt legidősebb bátyjához, az 1898-as születésű Kóta Lajoshoz ment, aki honvéd számvevőségi tisztviselőként dolgozott. Mivel szakmája nem volt, érettségije sem és a to-

³ Stuber György: Kóta József bányamérnök élete és munkássága. Tatabányai Bányász Hagyományokért Alapítvány, Tatabánya, 1998. 19-20. o.

⁴ Kossuth-díjasok és Állami Díjasok almanachja 1948-1985. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 130. o.

⁵ Stuber György: i. m. 23. o.

⁶ Az elmélet és a gyakorlat összeötvezésének mestere volt. In: Dolgozók Lapja 1979. február 28. 3. o., Stuber György: 100 éve született dr. Kóta József. In: Bányászati és Kohászati Lapok, 2006/5. sz. 33-35. o., Csóka István: Felhők közül a föld mélyébe. In: Magyar Szárnyak Évkönyv 2002. 45-46. o.

vábktanuláshoz nem volt pénze, bátyja tanácsára ő is katonának állt, 1923. október 18-án belépett a honvédségbe, a budapesti 2. honvéd gyalogezred állományába.⁷

Katonai szolgálata közben Budapesten, magánúton érettségizett a VI. kerületi Kemény Zsigmond reáliskolában 1927. június 10-én. Ezt követően még ezen évben egy öt hónapos tartalékos tiszti iskolát is elvégzett Budapesten.⁸

Kóta József még érettségijének évében, 1927-ben iratkozott be a soproni Bánya- és Erdőmérnöki Főiskolára. (1934-től összevonás folytán az intézmény a m. kir. József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem karaként működött tovább.) Eredetileg erdőmérnök szeretett volna lenni, mert nagyon szerette az erdőt, a természetet. (Később Tatabányán, Sopronban és környékükön, valamint az ország számos más pontján is sokat túrázott a családjával.) Mire azonban eljutott Sopronba, az erdőmérnöki karon a létszám a sok jelentkező miatt betelt. Néhány tanár és bányamérnöknek jelentkező ifjú azonban meggyőzte, hogy a bányamérnöki karra iratkozzon be, amit végül később sem bánt meg.⁹

Bányamérnöki tanulmányainak megkezdésekor még katona volt, a budapesti 2. gyalogezredtől csak 1929 októberében szerelt le hadapród őrmesterként, ezt követően diáktársainak tanításából fedezte költségeit. Így tanulmányi előrehaladása is meglehetősen lassú volt. 1930-ban újra bevonult, ezúttal már a légierőhöz. 1930 nyarán Érden 2 hónapos sportrepülő táborban vett részt, a Műegyetemi Sportrepülő Egyesület (MSrE) szervezésében. Itt a növendékek I. fokú pilótakiképzést kaptak Hungária típusú gépekkel. Utána a szegedi repülőtéren vett részt elméleti tanfolyamon. Szegedről 1931 szeptemberében szerelt le. (Kóta József a másod- és harmadfokú pilótaképzést nem csinálta végig, így nem lett pilóta, azonban egy megfigyelő tanfolyamot elvégzett és így repülő megfigyelő¹⁰ lett.)¹¹

Ezek után tovább folytatta tanulmányait Sopronban. 1934 nyarán ismét 6 hetes fegyvergyakorlatra hívták be, ezúttal Székesfehérvárra (a sóstói reptérre), majd visszatért Sopronba. A Bányamérnöki Kar utolsó félévét 1938-ban hallgatta le, de számára 26 vizsga, igen sok rajz és tervező feladat még hátramaradt, így oklevelét még nem kapta meg. (Kóta József bányamérnöki oklevelét végül csak 1941. február 17-én, 35 éves korában kapta meg, ekkor már hivatásos katonatiszt volt.)

⁷ HM HIM Központi Irattár (továbbiakban KI) 51006 sz. tiszti okmánygyűjtő.

⁸ Uo., illetve eredeti érettségi bizonyítványa alapján.

⁹ Özv. Kóta Józsefné, született Mohácsy Margit szíves közlése alapján.

¹⁰ A magyar légierőben a többszemélyes bombázó és felderítőgépeken volt megfigyelői hajózó beosztás. A megfigyelők mindig tiszték voltak és ők voltak a gép parancsnokai is. Felderítő gépeknél főleg a felderítés, megfigyelés, bombázóknál főleg a bombacélzás és kioldás volt a feladatuk. Egyenruhájukon a pilótákéval megegyező arany sast viseltek, korona nélkül (korona csak a pilóták arany sasán volt).

¹¹ HM HIM KI 51006 sz. tiszti okmánygyűjtő, Kóta József 1951-ben írt önéletrajza alapján. Az érdi és szegedi kiképzésről lásd bővebben: Pirity Mátvás: Mátvásföldtől Bankstownig. Magyar Repülő Szövetség, Budapest, 1997. 15-30. o.

Katonai szolgálat a második világháborúban

Kóta József tartalékos hadnagyként 1938. május 10-én ismét 6 hetes fegyvergyakorlatra vonult be. Ezúttal Szombathelyre került, a 2/5. bombázószázadhoz, majd ezt követően nem szerelt le és itt is maradt. Szombathelyről 1939 áprilisában áthelyezték Budapestre előbb a légierő szertárához, majd innen a Repülő Kísérleti Intézethez (RKI).¹²

Miután az 1940-es évben ténylegesítési próbaszolgálatát sikerrel teljesítette, a Kormányzó 1941. február 4-én kelt legfelsőbb elhatározásával, 1940. november 1-ével Kóta Józsefet átvette a hivatásos állományba és egyidejűleg kinevezte főhadnaggyá, 1939. május 1-i ranggal.¹³

A légierő berkein belül egyébként bevett szokás volt a tréfás becenevek osztogatása. Kóta József is megkapta a maga becenevét, ő „Kelekóta” lett. Sajnos azt nem sikerült kiderítenem, hogy ezt a becenevet pontosan ki ragasztotta rá.

Ténylegesítése után, 1941 augusztusában rövid ideig, mintegy két hétig a Szovjetunióba vezényelték a hadművelleti területre, ahol Szutyiszka repülőterén a gyors-hadtestet támogató Caproni Ca.135-ös bombázók műszaki felülvizsgálatán vett részt.¹⁴

Hazatérte után néhány héttel, 1941. október 12-én kötött házasságot a soproni Mohácsy Margit tanítónővel, akivel még 1934-ben találkoztak először. Három gyermekük ezt követően nem sokkal egymás után, még a háború alatt született meg (Zsuzsanna 1942-ben, Gábor 1943-ban és József 1944-ben).¹⁵

Bár a bevonulásokban, hadműveletekben ténylegesen nem vett részt, Kóta József a területi revízió idején alakulataival minden alkalommal mozgósításra került, így mindhárom emlékérem, az 1939-ben adományozott Felvidéki, és az 1941-ben adományozott Erdélyi és Délvidéki viselésére is jogosult volt.

Kóta Józsefet 1942. január 7-étől egy három hónapos alantos tiszti¹⁶ tanfolyamra vezényelték, majd 1942. március 30-án századossá léptették elő. Második alkalommal 1942. április 30-tól július 30-ig volt hadművelleti területen, ekkor a 2. hadsereg repülőcsoportjának parancsnokságához helyezve műszaki tisztként szolgált. Itt – többek között – a repülőcsoport alárendelt alakulatainak tartott előadásokat a szovjet katonai robbanótestekről.¹⁷ Hazatérte után, 1942. szeptember 1-étől a Repülő Kísérleti Intézet (RKI) Bomba alosztályának parancsnokává nevezték ki. A hadművelleti területen teljesített kiváló műszaki szolgálataiért a Kormányzó 1943. március 18-ai legfelsőbb elhatározásával Kóta József századosnak a Kormányzói Dicséző Elismerés a hadiszalagon kitüntetés adományozta.¹⁸ (Ez a kitüntetés közkeletű nevén a bronz Signum volt: a kitüntetés kardok nélkül került adományozásra, mivel nem

¹² HM HIM KI 51006 sz. tiszti okmánygyűjtő, Kóta József 1951-ben írt önéletrajza alapján.

¹³ 1941/6. sz. Honvédségi Közlöny, sz. ü. 57. o.

¹⁴ HM HIM KI 51006 sz. tiszti okmánygyűjtő, Kóta József 1951-ben írt önéletrajza alapján.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Az alantos tisztek beosztott csapatvezetők voltak a magyar királyi honvédségben (zászlósi, hadnagyi és főhadnagyi rendfokozattal).

¹⁷ Mocsáry István őrnagynak, a 4. bombázórepülő osztály parancsnokának hadinaplója (másolat a szerző birtokában). 1942. július 6-ai bejegyzés.

¹⁸ 1943/15. sz. Honvédségi Közlöny sz. ü. 357. o.

közvetlenül harctevékenységet, hanem hadműveleti területen végzett kiemelkedő műszaki szolgálataért kapta.)

Valószínűleg 1942/43 kemény telén, 1943 elején került sor arra az esetre, amikor Kóta József a Duna jegét bombázta. Ennek az volt a célja, hogy a feltorlódott jégtáblák megsemmisítésével a későbbi árvízveszélyt csökkentésük. A gépet Dóczy Lóránd hadiműszaki törzskari¹⁹ (hm. tk.) alezredes, az RKI parancsnoka vezette, mely minden bizonnyal egy Junkers Ju 86-os bombázó volt. Ennek a típusnak a besorozott megfigyelője volt Kóta József még 1938-39-ben Szombathelyen, így ő maga is jól ismerte a gépet, annak bombacélzó berendezését, melyet ő kezelte. Ilyen, a dunai zajló jég elleni repülés egyébként már a korábbi években is előfordult.²⁰

Kóta József RKI-nál töltött időszakának volt még egy rendkívül érdekes, kevesebb publicitást kapott bombázó akciója. Az amerikai négymotoros nehézbombázók zárt kötelékben repülve egymást is nagyon hatékonyan oltalmazták fél hüvelykes (12,7 mm-es) nehézgéppuskáik tüzevel. Az amerikai nehézbombázók kötelékeinek megbontására a német Luftwaffe is sok mindennel kísérletezett, de sor került egy érdekes kísérletre Magyarországon is. A terv szerint kétmotoros, Me 210-es rombolók vittek volna gépenként 4-4 darab 50 kg-os, időzített repeszbombát, melyeket az amerikaiakkal szembe repülve, 300 méterrel a négymotoros kötelékek felett oldottak volna ki. Az időzített bombákat Kóta József százados készítette. A kísérlet egyetlen éles alkalmazására 1944. április 12-én került sor. Ez két visszaemlékezésben, illetve újságcikkben volt csak megemlítve, melyekben a bombázók típusa eltérő. Részletkérdés, hogy B-17 Flying Fortressek, vagy B-24 Liberatorok voltak-e a célpontok, ezt csak az összes résztvevő amerikai bombázóalakulat iratanyagának átnézésével lehetne kideríteni. Mindenesetre az akció balul sült el és többet nálunk ezzel nem próbálkoztak (a Luftwaffe is kipróbált több bombadobási metódust az amerikai nehézbombázók ellen, nem túl sok sikerrel).

Az egyik résztvevő rombolópilóta, Posgay Antal repülő akadémikus így emlékezett az RKI ideiglenes, 12 gépes rombolószázadának 1944. április 12-ei bevetésére, melyet Bécs környéki célokra támadó amerikai gépek ellen repültek:

„A köteléket délután három óra tájban riasztották és felszállás után először nyugat, majd délnyugat irányában emelkedett 6000 m magasságba, a Szikla központ²¹ utasításai alapján. Körülbelül délután 3:45 órakor láttuk meg előttünk a déli irányban repülő Boeing B-17-es 'Flying Fortress' nehézbombázó köteléket, mely ekkor már vadászkíséret nélkül repült, miután már elhagyta a magyar légteret és valószínűleg nem számított vadásztámadásra. Amikor Dóczy Gazda²² elrendelte a táma-

¹⁹ A hadiműszaki törzskar a Honvédség hadmérnöki testülete volt. Az ide történő jelentkezéshez a műegyetem elvégzése – Dóczy maga is okleveles gépészmérnök volt –, 3-5 éves csapatszolgálat és kiváló minőség kellett. Ezt követően 2 éves hadiműszaki törzskari próbaszolgálat következett, majd a sikeres hadmérnök-kari vizsga után vették át véglegesen a jelentkezőket a testületbe.

²⁰ Stuber György korábban idézett művének 17. oldalán azt sugallja, hogy ez egy egyedi akció volt, azonban ez téves értesülés, ilyen bombázás már évekkel korábban is előfordult, tudomásom szerint 1940 elején alkalmazták először a Ju 86-osokat a dunai árvízveszély elhárítására.

²¹ A Gellért-hegy belsejében lévő magyar vadászirányító központ.

²² Dóczy Lóránd repülő beceneve „Gazda” volt.

dást, messze előttünk lehetett látni az Adria északi partvonalát. Az első rajjal elhúztunk a nehézbombázó kötelék mellett, attól jobbra és azzal egy magasságban, hogy a pontos repülési sebességet és magasságot kalibráljuk. Ugyanakkor a gazda utasította a második és harmadik raj gépeit a visszaesésre, és hogy támadásukat csak az első raj bombakioldása után kezdjék meg.

Az első raj négy gépével a bombázókötelékkel párhuzamosan 6100 m-re emelkedtünk, mivel az amerikai kötelék 5800 m-en repült. Sebességünket megnövelve, a köteléket megelőztük, majd pár perc után szembefordultunk a Fortress-ekkel. Habár a rombolókötelék minden pilótája ki volt oktatta a bombavetés technikájára, Dóczy utasítása szerint az ő rádióparancsára egyszerre oldottuk ki az időzített bombákat, majd – magasságunkat tartva – elhúztunk az amerikai kötelék felett. Röviddel a bombák kioldása után, a rákövetkező robbanások miatt erős lökéseket éreztünk, de rádiós-lövészeink jelentése szerint – akik jól megfigyelhették a robbanásokat – bombáink kb. 100 m-rel az amerikai kötelék felett robbantak. Minden valószínűség szerint a bombázókötelék már fokozatosan csökkentette magasságát, hogy ezáltal sebességet nyerve minél hamarabb kikerüljön a veszélyes légtérből. Ennek ellenére, lövészeink szerint, két-három bombázógép megsérült és a kötelék erősen szétszóródott. Mialatt egy lassú bal fordulóval igyekeztünk megfelelő pozícióba kerülni a frontális támadásra, jól láttuk a második, majd a harmadik raj támadását. A nyomjelző lövedékek minden irányban cikáztak, a rádiójelentések egy bábeli zűrzavarra emlékeztettek, többnyire nem éppen szalonképes kifejezésekkel tarkítva. A mi rajunk gépei még aránylag zárt kötelékben repültek, amikor újra szembefordultunk a Fortress-ekkel. A frontális támadást alulról, 15 fokos szögéből hajtottuk végre. A Gazda az utolsó másodpercig várt, mielőtt lenyomta a gép orrát, hogy elhúzhassunk a kötelék alatt. Bár az egész leválás valójában csak néhány másodpercet vett igénybe, ez nekünk örökkévalóságnak tűnt az amerikai nehéz géppuskák felülről irányított tüze miatt. Rajunk minden gépe nyolc-tíz találattal tért haza, igaz, hogy azok zöme nem volt veszélyes (Dóczy gépe e napon valójában 3 találatot kapott – szerző).

Közvetlenül a leválás után hallottam először Hayden Sanyit, amint jelentette a rádión, hogy jobb könyöke súlyosan megsérült és erősen vérzik. Dóczy - részben emiatt, részben azért, mert már mélyen az Adria felett repültünk - parancsot adott kötelékünknek a visszafordulásra, valamint utasította Hayden Sanyit, hogy próbáljon levegőben maradni, amíg magyar felségterület fölé nem ér, mielőtt kényszerleszállást kísérelne meg. Századunk erősen szétszóródva érkezett vissza Ferihegyre. Hayden Sanyi a székesfehérvári repülőtéren hasraszállt, ahonnan elsősegély nyújtása után mentőautóval a mátyásföldi kórházba szállították.²³

Hayden Sándor repülő akadémikus a rácsapás során rendkívül súlyos, roncsoló lövést kapott a jobb felkarjába, mely komoly csontsérüléseket és nagy vérvesztést okozott. Z038 lajstromjelű gépét sebesülésével még több, mint 250 km-t vezetett és visszavitte saját területre, majd Székesfehérváron hasraszállt. A rendkívül fiatal pilóta, Hayden Sándor akadémikus - a zeneszerző Josef Haydn távoli rokona, egy régi osztrák eredetű katonacsalád utolsó férfi tagja – a gondos orvosi kezelés ellenére másnap este egy budapesti kórházban hősi halált halt.²⁴

²³ Posgay Antal: Ahogyan én visszaemlékszem. In: Magyar Szárnyak Évkönyv 1988. 45. o.

²⁴ Uo., Hayden Sándor repülő akadémikus hősi halála. In: Magyar Szárnyak Évkönyv 1980. 3. o. Hayden Sándor ekkor még csak 19 éves volt, 16 nappal a huszadik születésnapja előtt halt meg.

Azzal kapcsolatban, hogy mit is kerestek az akadémikusok az RKI kötelékében, meg kell jegyezni, hogy német meghívásra az 1944. augusztus 20-ai avatású évfolyamból három magyar repülőakadémikus: Földi István, Hayden Sándor és Posgay Antal 1942 szeptembere és 1944 februárja között Németországban kapta repülőképzését (Berlin-Gatowban, majd a speciális rombolóképzést Bad Aibling és Braunschweig repülőtereken). Mindhárom pilótát 1944. eleji hazaérkezésükkor ideiglenesen az RKI-hoz osztották be.²⁵

A bevetésről fennmaradt még egy érdekes visszaemlékezés egy korabeli újságcikkben. Benkő Lajos hadnagy vadászpilóta szintén az RKI-nél szolgált egymotoros vadászgéppel (Messerschmitt Bf 109 G-6) repülve, mellyel a kétmotoros rombolókat oltalmazták. Egy vele 1944. április végén készült riportban Benkő hadnagy így említette az RKI rombolóinak 1944. április 12-ei bevetését:

„...Az ellenséges bombázónak veszélyes ellenfele a kétmotoros romboló, amely a légiharcban gyors motorja segítségével a bombázó fölé kerül és bombáival félelmetes ellenfél. A bombázóra vetett légibomba háromszáz méteres esés után időzítve robban s nagy légnyomás-ereje és súlyos repeszei leverik a négymotoros bombázót is a légi országútról. Egy rombolókötelékünk legutóbb horvát légtérben hét Liberátort ütött szét.”²⁶

A Budapest-Ferihegyet ért súlyos, 1944. április 13-ai amerikai bombatámadást követően az RKI fokozatosan áttelepült Várpalotára, így Kóta József is ide került. 1944. május 1-jével RKI-nál való beosztása meghagyása mellett beosztották két év hadiműszaki törzskari próbaszolgálatra. Valószínűleg a háború közelgő vége miatt azonban a két éves törzskari próbaszolgálatot mint követelményt törölték és Kóta József századost 1944. december 1-jével vették át véglegesen a hadiműszaki törzskari tisztek csoportjába. 1944. december 6-áig szolgált az RKI Bomba alosztály parancsnokaként, azonban ekkor az RKI feloszlata miatt áthelyezték a repülőerők parancsnokságának műszaki vezetéséhez beosztott tisztnek. 1945. január 15-étől került utolsó alakulatához, az 1. önálló repülőgépjavitó műhelyhez, ahol beosztott tisztként, mint bomba tüzserész tevékenykedett.²⁷

A háború végén utolsó alakulatának egy részével egy kicsiny Vas megyei községben, Tompaládonyban szállásolt be. Kóta József családját, kicsi gyermekeit nem akarta kitenni a bizonytalanba való rizikós útnak, ezért amikor 1945. március végén megkapták az Ausztriába történő visszavonulásra a parancsot, azt már nem hajtotta végre. Ehelyett Tompaládonyban alakulatának egy részével civil ruhába átöltözve bevárta a szovjet csapatokat és 1945. március 28-án hadifogságba esett. Hadifogságba esése után vasúti szállítással a romániai Focsány (Focșani) gyűjtőtáborába került, mely fontos elosztó központ volt a Szovjetunióba szállítandó foglyok számára. Itt nagy szerencséje volt, mert a hadifoglyok szortírozása közben egy mérnöki végzettségű tisztet kerestek egy helyben elvégzendő munkára, műszaki rajzok készítésére, így a Szovjetunióba történő kiszállítást elkerülte (ez legalább még két évi

²⁵ Posgay Antal: Repülőtiszti kiképzés Németországban. In: Magyar Szárnyak Évkönyv 1985. 9-13. o., Becze Csaba: Magyar repülőtisztek kiképzése Németországban. In: Haditudósító 2009/5. sz. 36-39. o.

²⁶ Repülő tüzkeresztség. In: Nemzeti Újság 1944. május 2. 4. o.

²⁷ HM HIM KI 51006 sz. tiszti okmánygyűjtő.

hadifogsággal járt volna, az egyéb rizikófaktorokról nem is beszélve). A foksányi táborból 1945. augusztus végén nagy szerencsével került vissza Magyarországra: igazából egy tiszthelyettes bajtársa papírjaival, az ő nevéen tért haza a hadifogságból.²⁸

Hazatérése után 3 hónapig Ózdon, a Rimamurány-salgótarjáni Vasmű Rt-nél katonai robbanóanyagból ipari robbanóanyagot készített, közben 1945. november 9-én igazolták háborús tevékenységét. Ezt követően rövid ideig a szénkormánybiztosságnál kapott ideiglenes állást, majd 1946-ban Tatabányára került, a IX. aknához, üzemi mérnöknek és innen már ismert – és a bevezetőben is nagy vonalakban bemutatásra került – robbantástechnikai mérnöki pályafutása.

Rendfokozatának ügye a háború után

Egyvalamire érdemes még kitérni Kóta József katonai pályafutásával kapcsolatosan 1945-öt követően és ez a rendfokozatának az ügye. A korábbi hivatásos tiszteket, miután a háborút követően nem szolgáltak már az új magyar haderőben, átsorolták a tartalékos állományba. Az 1956-os forradalom leverését követően azonban az Elnöki Tanács 1957/107. sz. határozata alapján megkezdődött a korábbi volt hivatásos tisztek rendfokozatának felülvizsgálata. Mivel általánosságban nem találták eléggé „rendszerhűnek” őket, ok nélkül, tömegesen fokozták le a volt m. kir. hivatásos tiszteket tartalékos honvéddé. Ez a döntés többségük számára életük végéig nem múló, fájó, értelmetlen és megalázó túske volt.

Hogy milyen könnyen lefokozták ekkoriban a volt tiszteket, arra álljon itt példaként Barsi Gellért²⁹ esete, aki szintén a légierő hivatásos tisztje volt a háborúban, mint vadászpilóta hadnagy, 1956-tól pedig Tatabányán, a XV/b aknánál dolgozott bányamérőként. Róla a következő véleményt írták munkahelyéről a felülvizsgálat-hoz:

„Munkás családból származik. Apja főművezető volt, jelenleg nyugdíjas. Nős. 2 gyermekük van. Vagyontalanok. 1946-tól különböző munkahelyeken mint napszamos dolgozott, majd mint sáncolási technikus, 1953-tól tervező geodéta minőségben dolgozott, 1956. VII. óta dolgozik jelenlegi munkahelyén, mint bányamérő.

1939-ben rep.vez. iskolát végzett, majd 1940-ben rep. akadémiát végzett, 1942-től 1945-ig rep. gép. vez. beosztásban teljesített katonai szolgálatot.

Hdgy-á 1942-ben lépett elő. 1945. V-től 1946. II-ig amerikai fogságban volt. 1944-ben Signum Laudis bronz fokozatát, és Tűzkereszt kitüntetést kapott, 1945-ben II. o. Vaskeresztet. 1947-től SZDP, MDP tag volt, a felülvizsgálat alkalmával kizárták a pártból, mert katonatiszt volt.

²⁸ Özv. Kóta Józsefné, született Mohácsy Margit szíves közlése alapján.

²⁹ Barsi Gellért (1919–1999) Selmezbányán, bányászcsaládban született. Édesapja a selmezbányai főiskola alkalmazottja volt, az intézménnyel együtt költözött a család Sopronba 1920-ban. Barsi Gellért Sopronban érettségizett és egy évet lehallgatott a bányamérnöki karon is, de anyagi okok miatt nem tudta folytatni tanulmányait, így ő is a repülőtisztí pályát választotta, 1942. december 6-án avatták hivatásos repülő hadnaggyá. 1944-45-ben a 101. vadászrepülő osztály, majd ezred állományában harcolt, két amerikai Liberator bombázógép elleni légi győzelmét igazolták. A háború után civil felsőfokú tanulmányait is befejezve földmérő mérnök lett.

Mint rep. akadémiát végzett volt Horthysta tiszt, passzív magatartású, amerikai fogságban volt, nem tartom alkalmasnak arra, hogy a néphadsereg tart. tisztje legyen.

*Javaslom lefokozását.*³⁰

Emiatt aztán Barsi Gellértet 1958. március 31-én az 1958/0293. sz. HM parancsral lefokozták tartalékos honvéddé.³¹

Kóta József századosi rendfokozatát – mivel Kossuth-díja miatt a civil életben is egy nagyon nagy presztízzsel bíró személyről volt szó – nem vették el, nem mertek hozzányúlni. Ennek ellenére érdemes felülvizsgálati lapjáról a munkahelyi és a végző bizottsági véleményt is idézni.

Munkahelyéről a következő véleményt adták felülvizsgálatához:

„1947 óta párttag volt, de az ellenforradalmi idő nagyon megrendítette a Párt-hoz való hitét és utána nem is lépett be a Pártba.

Többször tartott beszédet a dolgozóknak az októberi események alatt és után, de soha nem volt észlelhető semmi olyan hang, amiből ellenséges megnyilvánulásra lehetne következtetni. Sőt kérte a dolgozókat, hogy aki részt tud venni a termelő munkában, az segítsen, hogy az ország vérkeringése minél előbb megindulhasson.

*Politikailag képzett és tisztán látja a helyzetet.*³²

Végül a Tatán, 1957. november 27-én megszövegezett bizottsági vélemény a következő volt:

*„Munkáját kifogástalanul végzi el. Kifogás magatartása ellen nincs. Ellenforradalmi időszak alatt ellenséges magatartást nem tanúsított. MDP tag volt, az átigazolását nem kérte a pártba, de nem ellenség. Tart. tiszt állományba meghagyható.*³³

Később még két katonai feljegyzés született Kóta Józseffel kapcsolatban, melyet személyi anyagához csatoltak, az első 1959. augusztus 5-én, míg a második 1961. szeptember 26-án készült. Ezt követően, miután 1966-ban, 60 éves korában betöltötte a Néphadsereg tartalékos tiszti állományának felső korhatárát, már nem foglalkoztak vele. Ezen utóbbi, 1961-es feljegyzésben – mely az utolsó rá vonatkozó katonai feljegyzés volt – az alábbiak szerepelnek:

*„Politikai oktatáson nem vesz részt. Most avatták doktorá. A nemzetközi helyzet kérdéseit tisztán látja. Családi élete rendezett. MHS. tartalékos tiszti továbbképzéseken nem vesz részt koránál fogva. Munkakörét szereti. Problémája nincs. Egészségesileg rendben.*³⁴

Bár Kóta József tudósként tett szert komoly elismertségre, ennek ellenére élete végig büszke volt arra is, hogy egykor hivatásos repülőtiszt volt. Már mérnök korában, amikor a Robbantástechnikai Kutatóintézetnél dolgozott, a jó humorú tudós otthon tréfásan említette, hogy már megint az RKI-nál dolgozik. (Mind a Repülő Kísérleti Intézet, mind pedig a Robbantástechnikai Kutatóintézet nevét így rövidített-

³⁰ HM HIM KI 2802 sz. tiszti okmánygyűjtő, Felülvizsgálati lap.

³¹ Uo. Barsi Gellértet a rendszerváltást követően a honvédelmi miniszter 88/1993. számú parancsában rehabilitálta, visszaadta hadnagyi rendfokozatát és egyben századossá léptette elő.

³² HM HIM KI 51006 sz. tiszti okmánygyűjtő, Felülvizsgálati lap.

³³ Uo.

³⁴ Uo. csatolt Feljegyzések. A szövegben szereplő helyesírási hibákat annak megfogalmazója, egy hivatásos százados követte el.

ték.) Repülőtiszt övének csatját – mint az utolsó, ebből az időszakból fennmaradt személyes relikviáját – a Kóta család máig nagy becsben őrzi.³⁵

1. kép

Mohácsy Margit és Kóta József repülő főhadnagy esküvői portréja 1941
októberéből

Forrás: Kóta Józsefné gyűjteményéből

³⁵ Ezúton is szeretném megköszönni özv. Kóta Józsefnének az anyag összeállításához nyújtott szíves segítségét.

2. kép

Kóta József százados két tüzserész szakaszvezetőjével, egy csendőr szakaszvezetővel és egy gépkocsivezetővel egy szovjet FAB-100 típusú rombolóbomba hatástalanításakor

Forrás: Horváth József gyűjteményéből

3. kép

Hayden Sándor akadémikus, az 1944. április 12-ei időzített bombákkal végrehajtott támadás áldozata

Forrás: a szerző gyűjteményéből

4. kép

Hayden Sándor hasra szállt Me 210-es rombolója Székesfehéváron

Forrás: a szerző gyűjteményéből

5. kép

A Kóta József utca elején felállított emlékkő Tatabányán

Forrás: a szerző gyűjteményéből